

І.П. Акіншева, Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПІДРУЧНИКІВ З СОЦІАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

І.П. Акіншева

Інноваційні тенденції розвитку сучасних європейських підручників з соціальної історії

Останнє десятиріччя характеризується інноваційними тенденціями розвитку сучасних європейських підручників. Їм притаманні оновлений зміст, що відображає досягнення сучасної історичної і педагогічної науки, відмова від моноідеології, наявність у значному обсязі сюжетів із соціальної історії та історії повсякденності.

Ключові слова: соціальна історія, історія повсякденності.

И.П. Акиншева

Инновационные тенденции развития современных европейских учебников по социальной истории

Последнее десятилетие характеризуется инновационными тенденциями развития современных европейских учебников. Им присуще обновленное содержание, которое отображает достижения современной исторической и педагогической науки, отказ от моноидеологии, наличие в значительном объеме сюжетов по социальной истории и истории повседневности.

Ключевые слова: социальная история, история повседневности.

З другої половини ХХ ст. у суспільствознавстві поглиблюється процес переосмислення уявлень про суспільство, механізми його функціонування, а також уявлень про людину та її місце в динамічному світі. У 60–70-х роках ХХ ст. на межі історичної й соціологічної тематики в західній науковій традиції склався основний напрям – дуже плідна дослідницька практика, що спиралася на міждисциплінарну методологію, цілісне осмислення життя суспільства та людини, сучасного соціального прогресу. Визначилася певна тенденція зближення історії з багатьма іншими суспільними науками –

соціологією, психологією, демографією, антропологією. Це було результатом виникнення нового напрямку історичної науки у Франції, Німеччині, Великій Британії, Італії та інших країнах – так званої соціальної історії. Саме соціальна історія як складова історичного знання має значний потенціал для покращення й удосконалення змісту шкільних історичних курсів, розвитку їх виховного й навчального потенціалу.

Мета статті полягає у висвітленні інноваційних тенденцій розвитку сучасних європейських підручників з соціальної історії, а також історії повсякденності.

Проблема запровадження соціальної історії, історії повсякденності до формування змісту шкільних курсів історії є складним питанням, що розглядається в літературі з позицій різних наук.

Насамперед, соціальна історія досліджується самою історичною наукою та історіософією. Теоретичним підґрунтям цього підходу стали концепції й положення досліджень історичної школи „Анналів” (М.Блок, Ф.Бродель, Л.Февр та ін.). У цих працях було обґрунтовано створену ними людинознавчу й народознавчу концепцію історії. Серйозні кроки у вивченні соціальної історії зробили історики Німеччини Г.Ріккерт, Х.Бьоме, Ю.Кокк, М.Штюрме, а також англійські – Дж.Рюде, Л.Мортон, Дж.Тревел’ян, Е.Томпсон, Кр.Хілл та ін. У дослідженнях цих авторів обґрунтовано тотальний погляд на соціальну історію, тобто доводиться, що соціальна історія не є частиною історії, вона й є вся історія, вивчена із соціальної точки зору.

Важливою складовою досліджень із соціальної історії є праці з так званої мікроісторії К.Гінзбург, Д.Леві, Х.Медик та ін. У працях цих дослідників вирішується питання, що тільки мікроісторія з її інструментарієм дозволяє розкрити суб’єктивну сторону історичних процесів, побачити в них роль окремої людини, сім’ї, соціальної групи.

На сучасному етапі соціальна історія стала провідною частиною багатьох підручників і посібників з історії в європейських країнах. Необхідно зазначити, що головним показником модернізації будь-якої методичної системи, зокрема в

навчанні історії, є трансформація навчально-методичного комплексу, ядром якого є підручник. Залишаючись основним і стабільним засобом навчання історії, він задає сьогодні всю сукупність чинників, умов і способів взаємодії учня з навчальним матеріалом, сприяє здійсненню сучасного освітнього процесу, орієнтованого на особистість.

Дидактика визначає шкільний підручник як масову навчальну книгу, що містить предметний зміст освіти й визначає види діяльності, призначені для обов'язкового засвоєння учнями з урахуванням їх вікових та інших особливостей.

Існує безліч шкільних підручників, що мають найрізноманітнішу структуру. Однак, як би не розрізнялися шкільні підручники, у них є багато спільного. Підручник складається з тексту, який розділяється на розділи, підрозділи й параграфи та визначає систему відбору фактів. Зміст підручника розділяється на основний текст (теоретичний і фактичний матеріал), додатковий текст (довідковий), пояснювальний текст (примітки, коментарі). Ядро основного тексту складає інформація про найважливіші ідеї й поняття, теорії, способи діяльності [1, с. 33].

Зберігання цих загальнодидактичних підходів у підручникотворенні країн Європи сьогодні не заперечується, однак необхідно зазначити інноваційні тенденції розвитку сучасних європейських підручників. Появу так званих підручників „нового покоління”, які створювалися в останнє десятиліття. Їх характеризує оновлений зміст, що відображає досягнення сучасної історичної й педагогічної науки, відмову від моноідеології. У центрі уваги авторів підручників „нового покоління” – люди, типові й конкретні представники різних суспільних верств різних історичних періодів, цивілізацій. У цих підручниках розглядаються не тільки економічні й політичні, а насамперед культурно-духовні й соціальні відносини між окремими індивідами, особами й суспільством та ін., тобто створюється цілісна картина епохи.

Створення образу історичної епохи відбувається за рахунок подання відповідного фактологічного матеріалу. Його наявність не тільки збільшує

кількість і якість уявлень школярів про історичне минуле, але й впливає на формування в них емоційного ставлення до подій, цінностей, переконань власної громадської позиції й компетентності. У цих підручниках представлена й нова модель подання ілюстративного матеріалу, її характерними рисами є: достовірність, документальність зображення, його здатність бути самостійним, рівноцінним джерелом історичних знань, засобом для оволодіння учнівської дослідницької діяльності.

Сучасні підручники з методичної точки зору набагато більш придатні для того, щоб помістити у фокус уваги людський досвід, а тим самим і „погляд на життя знизу”. Саме в таких підручниках матеріал із соціальної історії є важливою складовою змісту, що дозволяє розповісти про повсякденні життєві ситуації, пробудити їхній інтерес і розуміння, зробити учням внесок у досягнення „внутрішнього”, духовного єднання дитини з власним народом, його культурою й духовністю.

Розглянемо більш ґрунтовно, як представлені ці нові тенденції на сторінках підручників окремих країн. Аналіз шкільних підручників з історії в європейських країнах відбувався за такими критеріями: співвідношення соціальної історії з політичною та економічною історією в історичному змісті як у текстових компонентах підручника, так і в джерельній базі; характер концептуального викладу (моно концептуальність, полі концептуальність) місця пересічної людини в політичній, економічній, соціальній і культурній історії; роль історії повсякденності при формуванні дидактичної концепції підручника; забезпеченість необхідними навчальними текстами та різноманітними історичними джерелами рівня вивчення різних соціальних груп (жінок, дітей, національних меншин, емігрантів та ін.); наявність специфічних історичних джерел, що вводиться в обіг соціальною історією (історичні документи, автентичні записи, щоденники, листи, газети, праці істориків, малюнки, карикатури, живопис, фото та ін.); наявність методичного апарату, який активізує пізнавальну діяльність учнів та актуалізує емоційно-ціннісну сферу особистості школяра.

Розглянемо підручники Великої Британії. Так, підручник „Середньовічні королівства 1066–1500” Ian Dawson and Paul Watson є класичним прикладом вивчення соціальної історії в шкільному курсі з історії у Великій Британії. Зміст підручника є поєднанням політичних, економічних і соціальних сюжетів. У підручнику розглядається життя різних суспільних верств від королів, придворних до простих мешканців міст і сіл цього періоду. Так, у підручнику є такі теми: „Життя та робота”, „Влада королів”, „Життя сеньйорів” та ін. Зокрема, тема „Життя та робота” (у різні періоди) дають загальну характеристику життя простих людей у селищах (структура селища, опис будинків, соціальна структура суспільства, взаємозв’язки між ними, опис одягу тощо).

У підручнику використовується багато видів джерел: малюнки (наприклад, малюнок селища, міста, містечка), карти, фотографії, карикатури, схеми, таблиці, діаграми, які дають повну картину соціального розвитку середньовічного королівства [2].

Цікавим прикладом підручників, у яких превалює соціальна історія, є серія R.Dargie з історії Шотландії з давніх часів до XX ст.

Наприклад, аналіз підручника R.Dargie „Шотландія у Середньовіччі 400 – 1450” свідчить про наявність у змісті тем з соціальної історії поряд з політичними й економічними темами. Цей підручник містить одинадцять тем, у кожній з яких розглядається соціальний аспект життя людей. У змісті підручника такі теми: вивчення населення в Шотландії в ранній період; життя в місті (будівництво міста, доріг); життя вікінгів, норманів; становище як простих людей, так і знаті в період війни в Англії тощо [3].

Автор підручника використовує різні види джерел: малюнки, фотографії, карти, схеми, таблиці. Комплексне застосування їх у певній системі дає можливість учням відчувати цю історичну епоху, простежити життя людей: їх настрої, становлення один до одного, до влади та ін.

Унаслідок плідної діяльності французької соціологічної школи „Анналів” у підручниках цієї країни також міститься багато матеріалів із соціальної

історії. У підручнику розглядаються питання майбутнього нашої планети, приводиться таблиця порівняльних статистичних даних за тривалістю життя, дитячою смертністю, рівнем грамотності населення та ін. у розвиваючих та індустріальних країнах. У всіх аналізованих підручниках Франції містяться численні приклади з соціальної історії, а також матеріали джерел, у яких є інформація про умови життя людей.

В одному з французьких підручників „Histoire Geographie. Initiation economique” Marie-Therese Drouillon дані соціальної історії дозволяють проілюструвати різні шляхи поліпшення суспільного становища людей у роки реконструкції після закінчення Другої світової війни, наприклад, звертається увага на те, що зарплата жінок була піднята до рівня зарплати чоловіків, наведені співвідношення між виробничими нормами, структурою ринку (вільного ринку) і соціальними умовами життя населення. У додаткових поясненнях широко використовуються статистичні дані, факти повсякденного життя, а також інший наочний матеріал [4].

Аналізуючи підручники Німеччини, наприклад, Anno „XX сторіччя” (1997), бачимо, що тут соціальна історія німецької дводержавності подається через пряме зіставлення Схід-Захід. Цей підручник є цікавим з точки зору того, як можна, використовуючи матеріал соціальної історії, зокрема історії повсякденності, підводити учнів до усвідомлення певної картини історичного розвитку, причому в даному випадку інколи тенденційної.

Цей підручник включає теми з соціальної історії та історії повсякденності на Сході та Заході. У межах теми „Дозвілля”, поряд з інформацією про вподобання та звички телеаудиторії на Сході та Заході, у вигляді таблиці вміщено схематичний огляд поведінки пересічної західнонімецької сім'ї в плані туризму між 1956 р. („жодних подорожей у період відпустки”) та 1967 р. („Придбання автомобіля – готелю на колесах, поїздки до Британії”, до Північної Іспанії). На сторінках підручника є порівняння рівня розвитку транспорту приміського та міського сполучення, вартості щоденних газет, хліба, картоплі та зачіски в цих регіонах.

Автор підручника намагається простежити, як відчували себе люди і на Сході, і на Заході, проте його погляд на історію НДР виключно під кутом зору її авторитарного характеру або політичного зусилля влади не відповідає й не може відповідати суспільним реаліям, досвіду тих, хто жив в умовах цієї системи. Життя людей, самоусвідомлення яких формувалося за часів соціалізму, та які сьогодні в дорослому віці живуть в умовах цілковито відмінної суспільної системи, наповнювалось змістом насамперед у загальній для всіх системі життєвих відносин і координат, тобто шлюбі, сім'ї, коханні, хворобі й смерті.

Німецький підручник „Trio” Michael Вах (2002) приділяє велику увагу вивченню соціальної історії. У зміст книги входять такі теми, наприклад, структурні зміни та безробіття; будні людей у роз'єднаній Німеччині; багаті та бідні в ЄС; будні при пануванні націонал-соціалістів; переслідування та знищення євреїв; життя в Німеччині після Другої світової війни; чоловіки та жінки в Німеччині; жінки між професією та сім'єю; жінки в політиці та ін. Підручник містить 14 розділів, у кожному з яких подаються зокрема й матеріали з соціальної історії.

Автор використовує в підручнику багато видів джерел: статистичні дані (таблиці, діаграми, графіки), карикатури, уривки з газет та журналів, зміст плакатів з різних демонстрацій, фотографії та ін. [5].

Отже, можна констатувати, що останнім часом, на межі ХХ – ХХІ ст., соціальна історія в шкільних підручниках Німеччини вивчається майже нарівні з політичною та економічною історією, використовуються відповідні види джерел та ілюстрацій.

Таким чином, ми бачимо, що останнім часом підручникотворення вступило до нового етапу свого розвитку. У багатьох сучасних підручниках європейських країн соціальна історія включена до змісту підручників. Найбільш прогресивними в цьому плані є Велика Британія, Франція, Швейцарія, Німеччина та ін., де соціальна, політична, економічна історія є рівнозначними складовими.

Однак, необхідно зазначити, що подальшого вивчення потребують такі питання, як запровадження соціальної історії й історії повсякденності в зміст окремих шкільних курсів історії; вивчення досвіду передових учителів та інноваційних технологій і стратегій навчання історії.

Література

1. **Студеникин М.Т.** Методика преподавания истории в школе. – М.: Владос, 2000. – 238 с.
2. **Dawson I.** and Watson P. Medieval realms 1066 – 1500. – Oxford University Press, 1991. – 76 p.
3. **Dargie R.** Scotland in the Middle Ages 400 – 1450 AD. – Moray House Institute of Education, 2000. – 119 p.
4. **Drouillon Marie** – Therese, Bacconnet Eric, Romano Antonella Histoire Geographie. Initiation economique. – Paris: Nathan, 1994. – 156 p.
5. **Bax Michael** Trio. – Frankfurt, 2002. – 203 p.

I.P. Akinsheva

Innovation of the tendency of development of the modern European textbooks on a social history.

Last decade is characterized innovate by the tendencies of development of the modern European textbooks. The updated contents is inherent in them which displays achievement of a modern historical and pedagogical science, refusal of monoideology, presence in significant volume of plots on a social history and history of daily occurrence.

Key words: social history, history of daily occurrence.

Відомості про автора

Акіншева Ірина Петрівна – канд. пед. наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики інноваційних тенденцій розвитку сучасних європейських підручників з соціальної історії.